

Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου: «Πῆραν τὴν Πό-
λη, πῆραν τὴν...».

Ἔχει περάσει πολὺς καιρὸς, ἀφότου διάβασα τὸ
τελευταῖο μυθιστόρημα τῆς Μαρίας Λαμπαδαρίδου-
Πόθου «Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν...» κι ἔκτοτε
βρίσκομαι κάτω ἀπὸ τὴν ἔντονη μαγανεία τῆς
ἀνάγνωσῆς του. Αὐτὸ τὸ σύντομο σημεῖωμα εἶναι
μιὰ ὀφειλόμενη τιμὴ στὴν πεζογράφο γι' αὐτὸν τὸν
πολὺ σημαντικὸ ἀφηγηματικὸ ἔθλο της. Πρόκειται

OB' — 59

Περσίδου
Ν. & Ε. Ξεῖδα
15 Ιανουαρίου 1998

για ένα σπουδαίο ιστορικό μυθιστόρημα που αναφέρεται στις δραματικές τελευταίες 57 ημέρες της πολιορκίας και της άλωσης της Πόλης.

Ἡ Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου ἔχει μιὰ μακρὰ θητεία στὰ νεοελληνικά γράμματα καὶ ἔχει δώσει κατὰ καιροὺς ποιήματα, δοκίμια καὶ πεζογραφήματα: «Συναντήσεις» (1959), «Τὸ ὄραμα τοῦ Ἀλέξη Φερᾶ» (1960), «Μικροὶ κόσμοι» (1969), «Γκρίζα πολιτεία» (1971), «Τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου» (1973), «Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης. Ἐνα ὄραμα τοῦ κόσμου» (1981), «Περπατῶ καὶ ὀνειρεύομαι» (1984), «Σῶμα θυμῆσου ὄχι μόνο τὸ πόσο ἀγαπήθηκες» (1990), «Μὲ τὴ λάμπα θυέλλης» (1993) κ.ά. Στὸν χῶρο τοῦ ιστορικοῦ μυθιστορήματος ἰδιαίτερα ἡ καλὴ συγγραφέας εἶναι πιά μιὰ ἀξιόλογη παρουσία μὲ τρία ἔργα, τὴ «Μαρούλα τῆς Λήμνου» (1986), τὴ «Δοξαγιῶ» (1990), καὶ τὸν «Νικηφόρο Φωκᾶ» (1992) ποὺ συγκροτοῦν ἕνα ἐντυπωσιακὸ σύνολο, μιὰ τριλογία. Αὐτὴ ἡ τελευταία πεζογραφικὴ δραστηριότητα πέφτει μέσα στὴν τρίτη καὶ σημαντικὴ περίοδο τοῦ νεοελληνικοῦ ιστορικοῦ μυθιστορήματος (1974-1998), κατὰ τὴν ὁποία τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτὸ εἶδος ἀφηγηματικῆς πεζογραφίας γνωρίζει ἐξαιρετικὴ ἀνθιση, γι' αὐτὸ καὶ τὴ θεωροῦν ὡς τὴν περισσότερο ἀξιόλογη σὲ σύγκριση μὲ τὶς ἄλλες δύο παλαιότερες περιόδους, τοῦ νεοελληνικοῦ ιστορικοῦ μυθιστορήματος, ἐκείνην τοῦ ἀθηναϊκοῦ ρομαντισμοῦ (1830-1880) καὶ ἐκείνην τῆς ἀποκαλούμενης γενιᾶς τοῦ Τριάντα (1930 κ.έ.). Δὲν βλέπω τὸν λόγο νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ ὅσα ἔχω γράψει πρόσφατα ἐπάνω στὸ θέμα αὐτὸ (βλ. «Τὸ σύγχρονο ἑλληνικὸ ιστορικὸ μυθιστόρημα (1974-1997)», Τὰ Τετράδια τῆς Π.Π.Κ., τ. 6, Μάιος 1998, σσ. 138-145). Θέλω ὁμως νὰ τονίσω ὅτι μέσα σ' αὐτὴ τὴν τελευταία περίοδο (1974-1998) ἔχει ἐμφανιστεῖ μιὰ μεγάλη πλειάδα συγγραφέων ιστορικῶν μυθιστορημάτων (περίπου 28 συγγραφεῖς), οἱ ὁποῖοι ἔχουν πλουτίσει τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία μὲ πολλὰ (περίπου 50) ἀξιόλογα ἔργα: ἀνάμεσά τους καὶ πολλὲς γυναικῆς συγγραφεῖς, ὅπως ἡ Ρέα Γαλανάκη, ἡ Ἰσμήνη Καπάνταη, ἡ Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου, ἡ Μαρία Μάντακα καὶ ἡ Λιλὴ Μαυροκεφάλου. Πέντε ἀπὸ τὰ καλύτερα ιστορικὰ μυθιστορήματα τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἔργα τῶν παραπάνω πέντε γυναικῶν συγγραφέων.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ διεύρυνση τῆς θεματικῆς τοῦ σύγχρονου ιστορικοῦ μυθιστορήματος, τὸ ὁποῖο τώρα ἀντλεῖ συχνὰ τὴν ἐμπνευσή του τόσο ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν μεσαιωνικὸ κόσμο. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τὸ Βυζάντιο οὐσιαστικὰ ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸ ιστορικὸ μυθιστόρημα τοῦ 19 αἰῶνα, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἀνεξήγητη σιωπὴ παρατηρεῖται στὸ πρῶτο μισὸ καὶ τοῦ 20 αἰῶνα. Μέσα στὴν πρώτη δεκαετία τοῦ αἰῶνα μας χρονολογεῖται ἡ νοβέλα «Ἀπελλῆς» (1906) τοῦ Κ. Θεοτόκη καὶ μετὰ ἀπὸ ἕνα πολλῶν δεκαετιῶν παρατηρεῖται μιὰ στρόφη πρὸς τοὺς παραπάνω θεματικούς κύκλους μὲ τὰ ιστορικὰ μυθιστορήματα τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου (1954 κ.έ.).

Στὸν βυζαντινὸ θεματικὸ κύκλο ἀνήκει καὶ τὸ μυθιστόρημα τῆς Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου «Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν...». Ἡ Μαρία Λα-

μπαδαρίδου-Πόθου, πρὶν ἐπιχειρήσει μιὰ τόσο μεγάλη κλίμακας πεζογραφικὴ σύνθεση, φαίνεται ὅτι γνώριζε καλὰ τὶς προδιαγραφές γιὰ τὸ γράψιμο ἑνὸς ιστορικοῦ μυθιστορήματος, ὅπως τὶς εἶχε προσδιορίσει ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα ὁ Walter Scott. Διατηρεῖ τὴν πολυσυζητημένη ἀρχὴ τῆς χρονικῆς ἀπόστασης καὶ ἀποφεύγει νὰ χρησιμοποιοῦ σημαντικὰ ιστορικὰ πρόσωπα ὡς κεντρικούς χαρακτήρες στὸ μυθιστόρημά της. «Στὸ Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν...» ἡ κύρια persona δὲν εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ὡστόσο ἐμφανίζεται περιστασιακὰ γιὰ νὰ δίνει μὲ τὴν παρουσία του τὸ στίγμα τῆς ἐποχῆς. Ἐδῶ ὁ κεντρικὸς χαρακτήρας, ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ ὁ ἀφηγητῆς, εἶναι ἕνας ἀξιοματικὸς ὁ Πορφύριος Σγουρομάλλης, ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ μὲ ἀφοσίωση καὶ ἀγάπη τὸν αὐτοκράτορα. «Ὅλα τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἀναδιπλώνονται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη, ὅπως τὰ βίωσε ὁ ἐλαφροῦσκίωτος Πορφύριος: ἀκόμη ὁ ἀναγνώστης παρακολουθεῖ τὴν προσωπικὴ τραγωδία τῶν ἐπώνυμων κεντρικῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου ἀνώνυμου πλήθους ποὺ συνθλίβονται κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πάτημα τῆς Μοίρας καὶ ὅλα αὐτὰ μέσα στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν κοσμοϊστορικῶν γεγονότων ποὺ ὀδήγησαν στὴν κατάρρευση τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ συγγραφέας μέσα ἀπὸ τὸν πικαρμένο λόγο τοῦ Πορφυρίου κατορθώνει νὰ ἀναπλάσει τὴν ἐπικὴ ἀτμόσφαιρα ἐκείνης τῆς θανάσιμης σύγκρουσης, ἀνάμεσα στοὺς δύο ἀντιπάλους.

Τὸ ὄραμα καὶ ἡ προσδοκία τοῦ Πορφυρίου ὅτι κάποια μέρα θὰ ἐπιστρέψει τροπαιοφόρος καβαλάρης ὁ γιὸς ποὺ ἔχασε μέσα στὴ σύγχυση τῶν κρίσιμων ἐκείνων ὡρῶν ὁ γιὸς Κωνσταντῖνος Σγουρομάλλης μὲ τὸ στίγμα τῆς Μοίρας στὸ μέτωπό του ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐλπίδα τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐθνικὴ του ἀναγέννηση. Αὐτὴ ἡ προσδοκία τῆς ἐπιστροφῆς του λειτουργεῖ λυτρωτικὰ γιὰ τὸν Ἑλληνα τῆς ἐποχῆς, ὅπως οἱ στίχοι τοῦ γνωστοῦ θρήνου γιὰ τὴν ἄλωση «Τῆς Ἁγίας Σοφίᾶς»:

*Σώπασε κυρὰ Δέσποινα καὶ μὴ πολυδακρύξεις,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ σας εἶναι.*

Ἡ προσδοκία αὐτὴ θέρμαινε κατόπιν τοὺς ραγιάδες σὲ ὅλη τὴ μεγάλη νύχτα τῆς σκλαβιάς. Σ' ἕνα τέτοιο σύμβολο τῆς προσδοκίας, ἀνυψώνεται ὁ Κωνσταντῖνος Χρυσομάλλης.

Πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ διάβασα σὲ γνωστὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ μιὰ κριτικὴ γιὰ τὸ μυθιστόρημα τῆς Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου, ποὺ τὴ βρήκα περιέργη καὶ ἄδικη. Ἡ κριτικὸς ἔγραφε, ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα, ὅτι ἡ Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου μᾶς ἔδωσε ἕνα μυθιστόρημα ποὺ δὲν ἀποτελεῖ συμβολὴ οὔτε στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία οὔτε στὴν ἱστορία. Προφανῶς ἡ κριτικὸς ἔχει μέσα στὸν νοῦ της πολὺ θολὴ εἰκόνα αὐτῶν τῶν δύο ἐντελῶς διακριτῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου: τὸ μυθιστόρημα ἀνήκει στὸν χῶρο τῆς λογοτεχνίας καὶ εἶναι δημιουργημὰ μυθοπλαστικῆς φαντασίας, ἐνῶ τὸ ιστορικὸ ἔργο ἀνήκει στὸν χῶρο τῆς ἐπιστήμης. Ὁ συγγραφέας ἑνὸς ιστορικοῦ μυθιστορήματος

ὀφείλει νὰ γνωρίζει καλὰ τὴν ἐποχὴ πού ἐπιχειρεῖ ν' ἀναπλάσει καὶ μπορεῖ νὰ τὴ γνωρίσει μέσ' ἀπὸ τὴν ἀναδίφηση τῶν ἱστορικῶν πηγῶν. Ἡ κ. Λαμπαδαρίδου-Πόθου ἔκανε μὲ εὐσυνειδησία τὴ δική της ἀναδίφηση (βλ. ὅσα γράφει ἡ ἴδια στὴ βιβλιογραφικὴ σημείωση πού ὑπάρχει στὸ τέλος τοῦ μυθιστορηματὸς της, σ. 663). Γιὰ τὸ πῶς λειτουργεῖ αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ γνώση πού ἀποκομίζει ὁ μυθιστοριογράφος ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἱστορικῶν πηγῶν διαφωτίζεται ἀπὸ αὐτὰ πού γράφει ὁ Ν. Καζαντζάκης σὲ μιὰ του ἐπιστολῆ πρὸς τὸν Π. Πρεβελάκη:

«Ἀποφάσισα νὰ γράψω ἓνα βιβλίο: Τ' Ἀπομνημονεύματα τοῦ Χριστοῦ. Ἀρχισα κιόλας τὴ documentation μὲ τὴν πρόθεση φυσικὰ νὰ τὴν ξεχάσω δημιουργώντας» (βλ. «Τετρακόσια γράμματα τοῦ Καζαντζάκη στὸν Πρεβελάκη», Ἀθήνα 1965, σ. 508).

Τὸ μυθιστόρημα τῆς Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν Ἔλωση. Τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅπως σημείωσα καὶ παραπάνω, ἔχει ἀναζωπυρωθεῖ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ βυζαντινὴ θεματικὴ στὴν περιοχὴ τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορηματος. Ἕνας ὑπολογίσιμος ἀριθμὸς ἱστορικῶν μυθιστορημάτων τῆς τελευταίας περιόδου ἀναφέρεται ἀκριβῶς στὴν Ἔλωση: ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν τ' ἀκόλουθα πεζογραφήματα: Τ. Σταύρου «Ἐάλω ἡ Πόλις» (1995), Π. Σωτήρχου «Ἡ γιαγιά μου ἡ ἄλωση» (1995), Χρ. Ζαλοκώστα «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος» (χ. χρ.). Κι ἀπ' αὐτὰ ἀναμφισβήτητα τὸ καλύτερο εἶναι τὸ μυθιστόρημα τῆς Μ. Λαμπαδαρίδου-Πόθου «Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν...» (1996). Ἕνας μακρινὸς ἀπόηχος τῶν ἡρωικῶν ἐκείνων ἡμερῶν ἀποκρατεῖ καὶ στὸ μυθιστόρημα τῆς Μ. Μάντακα, «Ἡ καρδιά τῆς θάλασσας» (1997).

Κ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ